

નરવશિરવ વિદ્યાપુરુષ

મુનિ ભુવનચન્દ્ર

શ્રીભાયાણીસાહેબના પ્રત્યક્ષ પરિચયનો લાભ મને નથી મળ્યો પરંતુ તેમની કલ્પનામૂર્તિ મારા મનમાં ૨૫-૩૦ વર્ષો પૂર્વે સ્થાપિત થઈ ચૂકી હતી. વર્ષો પહેલાં તેઓ 'શબ્દની સફર' કે એવા જ કોઈ શીર્ષક હેઠળ 'કુમાર'માં ગુજરાતી શબ્દોના ભાષાકીય ઇતિહાસ વિશે લખતા હતા. કુમારની ફાઇલો વાંચતાં ભાયાણીજીનો આમ શબ્દદેહે પરિચય થયેલો. ભાષા અને શબ્દો પરનો મારો પ્રેમ એમની એ લેખમાળાથી જ બંધાયો એમ કહું તો ચાલે.

ભાયાણી સાહેબનું સ્થાન વિશ્વના ભાષાવિદોની હરોળમાં આવે એવું છે તે તો બહુ પાછળથી જાણ્યું. આવી પ્રખર પ્રતિભા સારા એવા લાંબા સમય સુધી આપણી વચ્ચે રહી અને ભારતની પ્રાચીન ભાષાઓના સંશોધનના ક્ષેત્રે ચિરંજીવ પ્રદાન કરી ગઈ એ વાતે આપણે ગૌરવ અને આનંદ લઈ શકીએ એમ છીએ. 'સિદ્ધહેમ' તથા દેશી ભાષાઓના વિષયમાં તેઓ પ્રમાણભૂત હતા. વિદ્વાનો તેમને 'આધુનિક હેમચંદ્ર' કહેતા તે ભાષાના અધ્યયનના સંદર્ભમાં બિલકુલ સાચું છે. શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્યે તેમના સમય સુધીના વ્યાકરણ-કાવ્ય-અલંકાર વગેરે વિષયોના બંધા જ ગ્રંથોનું પરિશીલન કરી તે તે વિષયના નિષ્કર્ષ જેવા ગ્રંથો રચેલા. ભાયાણી સાહેબે પણ એવું જ -કદાચ તેથી પણ વધુ-અધ્યયન કરવું પડેલું. ભાષાશાસ્ત્રીએ આજે માત્ર ભારતીય ભાષાઓનું જ નહિ, વિશ્વની ભાષાઓનું અધ્યયન કરવું પડે છે. ભાયાણી સાહેબનું આ ક્ષેત્રનું જ્ઞાન આપણને અભિભૂત કરી દે તેવું હતું. જૈન આગમોની ભાષા વિશેના તેમના એક લેખમાં પ્રાકૃત ભાષાઓ પર કામ કરનારા દેશ-પરદેશના વિદ્વાનોના નામો નોંધ્યા હતા તેની યાદી પણ એક પાનું ભરાય તેટલી લાંબી હતી. એ સંશોધકોના પુસ્તકો/સંશોધન લેખોનો આંક તો ક્યાંય પહોંચે, ભાયાણી સાહેબ જાણે આ બધું પચાવી ગયા હતા.

આ નરવશિરવ વિદ્યાપુરુષની વિદ્યા જેટલી પ્રકૃષ્ટ હતી, એવી જ ઉત્કૃષ્ટ તેમની નમ્રતા હતી. તેમની વિદ્યાપ્રીતિ અને વિનમ્રતાનો મને જે આહ્વાદક અનુભવ થયો હતો તે જ સ્મરણાંજલિ તરીકે અહીં પ્રસ્તુત કરું છું.

श्रीपार्श्वचन्द्रसूरि कृत 'जिनस्तवन चतुर्विंशतिका'ना संपादन वखते केटलाक शब्दो विशे तेमने पूछाववानुं थयेलुं, जेनो तेमणे त्वरित खुलासो मोकली आपेलो. ए पुस्तकमां वाचकोनी सुगमता खातर में मध्यकालीन गुजराती भाषानी समज आपती एक नोंध लखेली, ते वांचीने तेमणे प्रसन्नता व्यक्त करी अने ए नोंध म.गु.ना बधा प्रकाशनोमां मूकवा माटे भलामण पण करी.

'अनुसंधान'ना तेओ सहसंपादक हता. 'अनुसंधान'मां मुद्रण संबंधी क्षतिओ रहेती हती, ते विशे में श्रीशीलचन्द्रसूरिने लखेलुं. तेमणे ए पत्र भायाणीसाहेबने आप्यो. थोडा दिवसमां मार उपर भायाणीजीनो पत्र आवी पड्यो, जेमां तेमणे प्रूफवाचननी क्षतिओ माटे दिलगीरी व्यक्त करी हती अने अंकनुं आटलुं ध्यानपूर्वक वांचन करवा बदल धन्यवाद पाठव्या हता. आवा पत्रनी में अपेक्षा पण राखी न हती, परंतु तेमणे आवो खुलासो करवानुं आवश्यक मान्युं. तेमनी आ विनम्रता अने निष्ठा जोई तेमना प्रत्येनो मारो अहोभाव बेवडाइ गयो.

आवा विरल विद्यापुरुषनो अप्रत्यक्ष पण परिचय थयो तेने हुं मारुं सद्भाग्य समजुं छुं. विद्योपासनाना प्रतीक तरीके तेमनी स्मृति सदाने माटे मार मनमां अंकित रहेशे.

जैन देरासर

नानी खाखर - ३७०४३५

जि. कच्छ, गुजरात